

СПІВВІДНОШЕННЯ СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЯК ФАКТОР ВИЯВЛЕННЯ ЇХ ОРГАНІЧНОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

О. М. Школа

Проблема зв'язку теорії з практикою має важливе філософське та загальнонаукове значення. У вирішенні цієї проблеми в історії людства завжди яскраво висвічувалися боротьба між прогресивним і консервативним. Інтерес до неї був підвищеним і в минулі роки, але особливо він зріс в останні роки, коли науково–технічні та соціальні зміни викликали до життя нові тенденції в розвитку як теорії, так і практики. Не залишилася в стороні від соціальних змін і проблема зв'язку педагогічної теорії з педагогічною практикою. На сучасному етапі розвитку освіти зростає роль педагогічної науки в обґрунтуванні діяльності як закладів освіти різних ступенів, так і педагогічних працівників, які безпосередньо організують і здійснюють процес освіти. У Національній доктрині розвитку освіти підкреслюється, що поєднання освіти і науки є умовою модернізації системи освіти, головним чинником її подальшого розвитку (розділ 12. п. 28). І далі конкретизується, що це забезпечується:

- фундаментацією освіти, інтенсифікацією наукових досліджень у вищих навчальних закладах, науково–дослідних установах Академії педагогічних наук України;
- розвитком освіти на основі новітніх наукових і технологічних досягнень.

Наукове обґрунтування розвитку освіти покладено на педагогіку, яка складає фундамент теоретичної, методичної та практичної підготовки педагогічних кадрів, відіграє провідну роль у постійному вдосконаленні освітнього процесу. Аналіз змісту психолого–педагогічних видань останніх років свідчить, що проблемі визначення взаємозв'язку педагогічної теорії і практики не приділено достатньо уваги. Тому в переліку літературних джерел багато авторів, які висвітлювали зазначену проблему ще в минулому столітті. Таке положення і обумовило мету підготовки наших матеріалів та їх актуальність.

Багато років вчені з'ясовують питання визначення пріоритету педагогічної науки чи педагогічної практики. За пріоритет теорії висловлювалося більшість науковців які підкреслювали, що, по–перше, дедуктивна система теоретичного знання є ієрархічною, багаторівневою, в якій часткові теорії фактично виводяться за допомогою певних логічних принципів з більш загальних, і, по–друге, теорія являє собою не тільки результат удосконалення експериментальної практики, а й результат аналітико–синтетичної діяльності мислення, але до останнього часу в педагогіці вважалося, що формування

наукових теорій можливе лише індуктивним шляхом на основі узагальнення існуючої педагогічної практики, передового досвіду навчання та виховання учнів.

Ілюстрацією висловленого є приклади стверджень, які обґрунтовували різні науковці. Ряд вчених–педагогів конкретно вказували, що «фактам належить роль того матеріалу, без якого неможлива будова науки»; що одним з основних методів дидактичних досліджень є, «вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду»; «жива творчість вчителів має вирішальне значення в збагаченні науки», що «теоретичне в процесі пізнання завжди йде слідом за емпіричним, спочатку знання здобуваються емпірично, потім вони обробляються теоретично».

У зв'язку з наведеними висловлюваннями слід відзначити, що не принижуючи ролі фактів в удосконаленні та розвитку педагогічної науки, необхідно разом з тим визнати, що традиційний «примат» емпірії перед теорією наносить немалу шкоду педагогіці. Є велика кількість випадкових, розрізнених, вихоплених, фактів з досвіду освітньо–виховної роботи. Велику кількість таких фактів містить багато дисертацій. Це тисячі тонн руди, в які лише (вкраплені) грами дорогоцінних металів. Ця гігантська маса фактів не піддається логічній обробці, систематизації, не служить певним джерелом для глибоких теоретичних узагальнень і лежить поки що недоторкана. Емпіричний матеріал, не трансформований в теоретичне знання, старіє, знецінюється, перетворюється в баластну інформацію, яка не знаходить застосування.

Разом з тим, було б невиправданим кидатися з однієї протилежності в іншу. Постійні заклики до підвищення рівня теоретичних досліджень в дидактиці не означають відмови від вивчення та аналізу педагогічного досвіду, спостережень та експериментів. Факти необхідні для розкриття сутності явищ, встановлення закономірних зв'язків і відношень між явищами. Зв'язки між ними не повинні бути вигаданими, суб'єктивно сконструйованими і внесеними в факти, вони повинні бути витягнуті з самих фактів, так як вони притаманні фактам і складають їх сутність. Для того, щоб піднятися на теоретичний рівень, потрібен великий масив фактичних даних, які, «відірвавшись» від конкретних умов їх прояву, абстрагуючись від них, увійшли б у своєрідний «золотий фонд», «скарбницю» педагогічного досвіду. Таке абстрагування від реальних об'єктів, перехід з матеріальної, предметної сфери в сферу абстрактного мислення, незмінно пов'язаного з розумовим конструюванням деяких ідеалізованих об'єктів, що не означає відриву від життя та зсунення до схоластичного теоретизування. Навпаки, відштовхуючись від реальних об'єктів дійсності (від конкретного), колективний суб'єкт дослідження на основі аналітико–синтетичної діяльності мислення (через абстрактне) бачить у цих реальних об'єктах прояв їх суспільних характеристик і властивостей і далі

спрямовує результати подібного розумового дослідження, що втілені у відповідних теоріях, теоретичних законах та закономірностях, на реальні об'єкти, але вже осмислені теоретично (до конкретного, на новому рівні). Педагогічна теорія служить основою творчої діяльності вчителя. Вона є інструментом практики, допомагаючи не тільки пояснювати та теоретично обґрунтувати педагогічні факти і явища, але і визначити науково доведені способи роботи. Теоретичні розробки одночасно є засобом удосконалення шкільної практики, основою аналізу та критерієм оцінки її ефективності.

Відомо, що ефективність діяльності освіти в цілому залежить від союзу, взаємодії педагогічної науки і практики. Цей союз, а не співвідношення, як вказує більшість вчених, повинен базуватися на філософських, методологічних основах і підходах. Основним підходом в розгляданні проблеми зв'язку науки і практики є системний підхід як один з фундаментальних стратегій наукового дослідження, історично викликаний необхідністю вивчення складно–організованих систем адекватними пізнавальними методами науково–педагогічних досліджень. Цей підхід у своїй кінцевій меті повинен забезпечувати проникнення в сутність досліджуваного явища і відтворення його різних аспектів і складових компонентів. Взаємовідношення науки і практики має ряд аспектів: методологічний і методичний, теоретичний і прикладний, історичний і прогностичний, організаційний і управлінський, гносеологічний і економічний, міжнауковий і специфічно педагогічний, загальнодержавний, регіональний і локальний. Багатоаспектність цього складного явища обумовлює основну проблему співвідношення науки і практики, а саме пошук механізмів взаємообміну, засобів двостороннього зв'язку. Це пов'язано з тим, що поки немає науково–обґрунтованої системи такого зв'язку, не виділені його основні функції. Так до основних типів зв'язку вчені відносять: взаємозв'язок, взаємодію, взаємовплив, взаємопроникнення і взаємозалежність, але по кожному типу зв'язку немає чітких розробок щодо визначення основних цілей і завдань, складу, структури, функцій складових елементів та ін. До системоутворюючих компонентів взаємовідношення науки і практики ми відносимо: належність до однієї сфери людської діяльності, загальні і часткові цілі та завдання педагогічної науки і практики; функції наукових і практичних знань; функції наукових закладів, які за своєю функцією повинні створювати «нові» знання у вигляді концепцій, теорій, технологій, і закладів споживачів «продуктів» наукової творчості.

Предметом глибокого дослідження повинно бути визначення тих загальних і приватних цілей та завдань педагогічної теорії та практики, які є системоутворюючим компонентом системи «наука–практика». Підставою вирішення проблеми цілеутворення в системі «наука–практика» є соціальне замовлення до всієї системи освіти. Соціальне

замовлення сформульовано в стратегічних завданнях реформування освіти в Українській державі: формування освіченої, творчої особистості становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й трансляції культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків. На основі соціального замовлення єдність науки і практики в галузі педагогіки визначена тим, що і наукова, і практична діяльність реалізують загальну соціальну функцію. Реалізація соціального замовлення здійснюється за допомогою наукової і практичної педагогічної діяльності, які умовно поділяються на такі види:

1) робота педагогів–практиків, які, здійснюючи навчально–виховний процес, передають у надбання учням соціальний досвід, накопичений суспільством, формують різноманітні здібності учнів, їх світогляд і моральне обличчя;

2) адміністративна діяльність на різних рівнях і в різноманітних закладах освіти, на основі науково обгрунтованого управління організує якісний педагогічний процес;

3) науково–дослідницька діяльність в галузі педагогіки, якою зайняті вчені–педагоги вищих навчальних закладів і науково–дослідних інститутів;

4) діяльність щодо передачі, адаптації і реалізації матеріалів педагогічної науки робітникам освіти, яку здійснюють інститути післядипломної освіти, методичні кабінети, засоби масової інформації .

Для визначення зв'язку науки і практики, їх єдності і відмінності слід співставити за спільними компонентами, які притаманні кожній цілеспрямованій діяльності людей. До таких компонентів ми відносимо: цілі, функції, засоби, результат. Для визначення співвідношення між науково–педагогічною і практичною діяльністю зробимо спробу співставити їх за зазначеними складовими елементами схематично. Структура схеми розроблена за В. В. Краєвським (рис. 1).

У наведеній схемі ми виділили тільки основні цілі, які стоять перед педагогічною наукою і практикою. У межах даних матеріалів неможливо докладніше розглянути питання цілеутворення в галузі педагогіки взагалі й в педагогічній теорії та практиці зокрема. Тому зазначимо, що однією з головних програм визначення зв'язку теорії з практикою є розробка «дерева» цілей на різних етапах наукової і практичної діяльності.

Об'єктом практичної педагогічної діяльності є людина (учень), яку вчителі навчають, виховують, розвивають за допомогою певних засобів освіти. Безумовно, учень не пасивний об'єкт у системі педагогічних відношень. Взаємодія вчителя з учнем відбувається на основі єдності викладання й учіння, але без педагогічного керівництва немає і педагогічного процесу.

Об'єктом педагогічної науки є педагогічні явища. На це звертав увагу А. С. Макаренко, який вказував: «...вважається азбукою, що об'єктом педагогічного дослідження є дитина. Мені це здається невірним. Об'єктом дослідження з боку наукової педагогіки повинен вважатися педагогічний факт (явище)». Чим повніше пізнаються педагогічні факти і явища, педагогічні закономірності педагогічною наукою (в системі відношень «вчений – педагогічний процес»), тим краще здійснюється практична діяльність.

Основною функцією педагогічної практики є передача підростаючому поколінню в спадок соціального досвіду (у широкому розумінні культури), що накопичений попередніми поколіннями. Конкретизується зазначена функція в трьох її складових: освітня, виховна, розвиваюча. Функції педагогічної науки базуються на такому важливому положенні, що вона потрібна настільки, наскільки є основою педагогічної практики, спрямовує її, перетворює і вдосконалює.

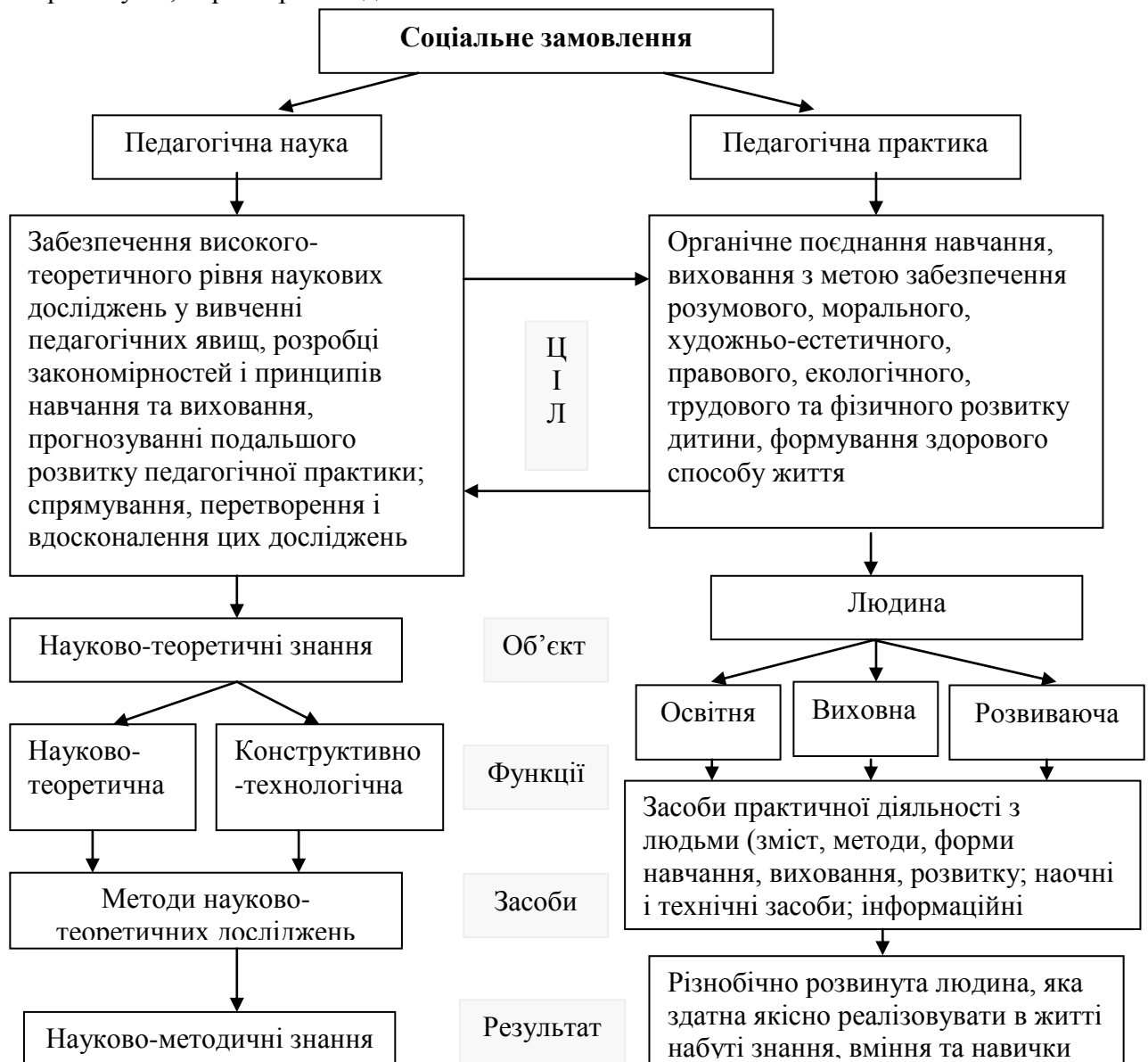

Рис. 1. Співвідношення між науково–педагогічною і практичною діяльністю

Виділяється дві головні функції педагогічної теорії: науково–теоретичну і конструктивно–технологічну. Реалізуючи першу функцію, педагогічна наука отримує знання про педагогічні явища (факти) і про сутність та закономірності педагогічного процесу, який вже побудований і реалізується в дійсності. Для реалізації другої функції педагогічна наука описує педагогічну дійсність такою, якою вона має бути. Це знання про те, як необхідно проектувати, конструювати, здійснювати і вдосконалювати педагогічну діяльність у відповідності з соціальним замовленням.

До основних засобів науково–педагогічної діяльності вчені відносять: спостереження, опис, моделювання, створення теорій, гіпотез, здійснення експериментів. Однією з форм науково–педагогічної діяльності є наукове дослідження, яке являє собою таке систематичне і цілеспрямоване вивчення об'єктів, у якому використовуються засоби та методи науки і яке завершується формулюванням знань про вивчені об'єкти. Засобами практичної педагогічної діяльності є зміст освіти, методи і прийоми навчання і виховання, форми навчання, наочні посібники, технічні засоби та інформаційні технології. Важливим у використанні зазначених засобів є те, щоб їх застосування було б не на основі емпіричного методу «спроб і помилок», а на основі рекомендацій науки і обґрунтованого педагогічного досвіду.